

О. В. ЛЮБАШЕНКО

МОВНА ОСВІТА: ЄВРОПЕЙСЬКІ ТЕНДЕНЦІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІНГВОДИДАКТИКИ

Стаття узагальнює досвід інтеграційних перетворень європейської університетської системи та визначає пріоритетні напрямки вдосконалення мовної освіти й побудови навчальних курсів з мови. Автор розвиває раціональний підхід до викладання української мови як засобу спілкування, заснованого на фахових потребах та мовленнєвій діяльності мовця. Це стимулює студентів і викладачів створювати нові навчальні стратегії у мовленнєвій практиці.

Ключові слова: діяльнісні методи, навчальні стратегії, мовна освіта.

О. В. ЛЮБАШЕНКО

ЯЗЫКОВОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: ЕВРОПЕЙСКИЕ ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ УКРАИНСКОЙ ЛИНГВОДИДАКТИКИ

В статье обобщен опыт интеграционных преобразований европейской университетской системы и определены приоритетные направления совершенствования обучения языкам и построения учебных курсов. Автор развивает рациональный подход к преподаванию украинского языка как средства коммуникации, основанной на профессиональных потребностях и языковой деятельности говорящего. Это стимулирует студентов и преподавателей создавать новые стратегии обучения в процессе речевой практики.

Ключевые слова: деятельностные методы, стратегии обучения, языковое образование.

O. V. LIUBASHENKO

THE LANGUAGE EDUCATION: EUROPEAN TENDENCIES AND PERSPECTIVES OF THE UKRAINIAN LINGVODIDACTIC DEVELOPMENT

The article generalizes experience of the integration and transformation of the higher school system in Europe and determines the main ways of the improvement of the language learning and shaping of the study courses. The author develops a rational approach to the teaching of Ukrainian language as a communication, based on the professional necessities of user's activity. It stimulates the students and the teachers to create new learning strategies in the speech practice.

Keywords: active methods, learning strategies, language education.

Соціально-економічний розвиток інформаційного суспільства ґрунтується на матеріальному виробництві, яке все більшою мірою залежить від виробництва інформації, трансформування та інтегрування знань. Тому для будь-якої країни ступінь її економічної й технологічної зрілості пропорційний середньому рівню знань, освіченості, гуманітарної розвиненості активної частини соціуму.

Українське суспільство демонструє непереборне прагнення увібрати прогресивний досвід європейської і світової освіти та водночас не втратити цінних національних надбань, що стосується насамперед вищої університетської освіти. Ступінчаста система освіти в Україні (бакалаврат – магістратура) вже тепер посилює міжнародну мобільність студентів, полегшує інтеграцію українських вишів у європейську систему освіти.

Нагальна необхідність трансформувати зміст вищої освіти не є самодостатньою метою, а має вирішуватися шляхом відповідних технологій, причому зміни в засобах і методах повинні

більшою мірою відповідати потребам інтегрованого суспільства, ніж традиціям пострадянського замкненого простору. **Саме такі проблеми розглядаємо у запропонованій розвідці.**

Сучасна мовна освіта в університеті надає велике розмаїття контекстів, варіативності навчання, а стандарти освіти мають комплексний характер: вони визначають систему вимог до рівня навченості студентів з урахуванням різних форм спілкування (культурного, фахового, міжмовного), комунікативного набору мовленнєвих дій, соціокультурних знань. У Європі утворився помітний поділ на прихильників прискороного навчання молоді (південь континенту та Велика Британія) і на тих, хто не переймається зростанням віку вступників до вищів до 22-23 років (Німеччина, Скандинавія). Збільшення кількості старших студентів свідчить про поступовий перехід до неперервного навчання із стиранням відмінностей у традиційному навчанні та трансформованими навчальними системами.

Україна через економічні проблеми може дозволити собі сьогодні тільки «швидкісну» модель вищої освіти. Саме через це лінгводидактичні інновації в Україні здебільшого стосуються вироблення нових методологічних підходів до інтенсивного формування низки компетенцій: мовної, соціолінгвістичної, соціокультурної, комунікативної [1]. Сформованість компетенцій уже на молодших курсах університетів визнається умовою успішної професійної соціалізації, передумовою реалізації кар'єрних очікувань студента.

І все ж таки дозволимо собі акцентувати увагу на не менш важливій складовій успішної мовної освіти, а саме на засвоєнні мови як моделі інтеріоризації будь-якого гуманітарного знання. Мовна освіта є найпрозорішою моделлю переходу змісту знання в особистісний смисл: саме тому дослідницький пошук європейської лінгводидактики останнього двадцятиліття спрямовано на вироблення стабільної поетапної стратегічної («крокової») моделі вивчення мови (граматики, лексики, комбінованих комунікативних курсів) для задоволення потреб повноцінної соціалізації людини в інформаційному середовищі (Round-Up – Virginia Evans, Schritte International – Hueber Verlag).

Українська мова в університеті вивчається і засвоюється насамперед як мова професії. Від часів середньовічного університету досконала й вишукана мова ремесла, професії, покликання була й залишається споконвічною метою освіченої людини. Сьогодні ми спостерігаємо, як історичний та логічний взаємозв'язок навчання і мови окреслює й синтезує нові галузі перетину дидактики й лінгвістики. На наш погляд, причинами повільної динаміки української мовної освіти у вишах залишаються:

- відсутність крокової (концентричної) моделі інтенсивного навчання українського професійного мовлення;
- слабе адаптування головних стратегій європейської мовної освіти в українському університеті;
- технологічна незабезпеченість ідеї безперервного навчання і перебування студента у міжкультурному мовному середовищі;
- пасивне освоєння тренінгових технологій та форм дистанційного навчання;
- відсутність єдиних параметрів вимірювання якості знань, порівняння характеристик із подібними в освоєнні англійської, німецької, французької мов.

Поширена в Європі крокова модель проектування мовного курсу має системний характер [4]. Системність організації процесу навчання мови є наслідком стадіальності оволодіння мовою, тобто охоплює чітко визначені для конкретного контингенту студентів рівні навчального процесу:

- рівень ступенів навчання (початкове (А – 1/2, медіальне – В, розвинене («просунуте») – С);
- рівень періодів навчання, які визначаються всередині ступенів (інтенсивне, самостійне, блокове);
- рівень етапів (формування лексичних умінь, граматичних навичок, комунікативної компетенції);
- рівень навчальних тактик (підстановка, комбінування, вибір правильної відповіді, узгодження тощо).

Спроектований таким чином мовний курс легко вбудовується в головні стратегії мовної освіти європейського університету. Слід зазначити, що такі стратегії загалом розуміються як

один із способів організації керованої діяльності. Керована діяльність розвиває здатність студентів до самоуправління в усіх конкретних формах навчально-пізнавальної діяльності, зокрема: самостійне визначення дидактичної мети, створення алгоритмів, вибір методів пошуку інформації для її досягнення, прийняття рішень та поведінкової самоорганізації, самоконтролю, комунікативної активності [5]. На запит університетського сектора Німеччини, Австрії, Чехії, Нідерландів активно відповідають спроектовані стратегії удосконалення мовної освіти:

- стратегія концентрації зусиль в обмеженому колі дисциплін і наукових напрямків для досягнення і гарантування високої академічної якості;
- стратегія винайдення і впровадження оригінальних навчальних програм і курсів на ґрунті міжпредметних зв'язків та інтегрування новацій;
- стратегія задоволення університетом регіонального виробничого запиту;
- стратегія активного підприємництва з утворенням виробничих структур і підрозділів при університеті;
- стратегія часткового удосконалення традиційних форм навчання.

Однією з проблем української лінгводидактики залишається надто повільне її занурення в простір міжкультурної комунікації. А тим часом з початку ХХІ століття в європейській мовній освіті спостерігається посилений інтерес до створення програм міжкультурного спілкування, які пропонують студентам не лише набір курсів у вищій школі, але й програму створення «університетського мовного контексту», в якому беруть участь працівники гуртожитків, бібліотек, гідів, персонал студентських їдалень, що залучають студента-іноземця до нового мовного середовища на основі відпрацьованих методик. Ідея була запозичена у великих бізнес-концернів і полягає в налагодженні продуктивного мовного менеджменту в університеті. Якщо крупні концерни виділяють значні кошти на навчання мови свого персоналу, то університет, за такою ж моделлю, повинен забезпечити навчання своїх співробітників для спілкування із студентами-іноземцями, які розмовляють мовою навчання як другою або іноземною. Такий підхід відповідає загальній програмі формування «європейської свідомості» у студентської молоді і забезпечує авторитет німецької та англійської мов як засобу інтеграції у європейський простір. Це, зокрема, було зазначено у щорічних доповідях на тему професійної освіти в німецьких університетах. Цей досвід буде корисним і для освітніх процесів, які тривають на територіях, де українці потрапляють у багатомовне середовище, навчаються іншими мовами, проте прагнуть зберегти свою українську ідентичність.

Попри активне прагнення реформувати навчання української мови в університеті, нерозв'язаним залишається питання проектування дистанційних та повноцінних тренінгових курсів. Ідея освіти на відстані аж ніяк не є новою. Вона виникла з усвідомлення суспільством необхідності навчання без відриву від професійної діяльності більшої кількості людей і в радянський період була втілена через систему заочної освіти. Вивчення розвитку дистанційного навчання у вищих навчальних закладах країн Європи дає можливість відстежити своєрідність формування нової форми навчання за кордоном для адаптації наявної в Україні системи освіти до вимог, що висуваються, внаслідок тенденцій глобалізації, демократизації та інтеграції в освітній сфері.

Очевидно, що дистанційні форми навчання будуть займати все більший простір у системі університетської освіти. Великою популярністю у світі користується Міжнародна школа бізнесу Відкритого університету Великобританії, яка має філії в багатьох країнах світу, в тому числі три в Україні: м.Київ, м. Одеса, м. Кам'янець-Подільський. В українських філіях навчання ведеться на рівнях професійного сертифіката та диплома в галузі менеджменту. Слід сказати, що навчальні заклади Європи в основному також пропонують дистанційні курси і програми з економіки, фінансів, маркетингу, соціальної роботи, комп'ютерних наук, які порівняно легко укласти через напрацьовані комплекти задач. До того ж вони користуються великим попитом у студентів цих країн і за кордоном. Дистанційні курси й тренінги з мови, філософії, історії мистецтв потребують гнучких підходів і роботи цілих наукових лабораторій у межах країни.

Тренінгові технології в Україні так само визнано перспективними, однак найбільший досвід їх утілення накопичила Німеччина. Тренінги як дисципліна у мовних курсах німецьких ВНЗ присвячуються практичному опрацюванню офіційно-ділових, наукових, публіцистичних

текстів, моделюванню спеціально запланованих комунікативних ситуацій, в яких студент повинен обрати необхідний мовленнєвий матеріал, створити текст за вимогами, скоригувати текст щодо часу, умов, особи співрозмовника. На таких заняттях студенти мають можливість розвинути і закріпити знання та навички, збагатити власний мовленнєвий досвід новими моделями, ознайомитися із новими підходами до участі у звичних і незвичних ситуаціях спілкування. Заняття організуються як окремі моделі мовленнєвої поведінки (тренінг ведення переговорів, тренінг укладання угоди, тренінг презентування товару, послуги, продукту, тренінг спілкування в умовах конфлікту інтересів, тренінг наукової дискусії тощо). Такі мовні курси забезпечують інтерес до пізнання мови як інструменту впливу на людину і ситуацію, отримання досвіду ділового спілкування вже в університетській аудиторії, управління засобами мови, ведення діалогу та полілогу для прийняття рішень у командній співпраці. Лінгводидактична стратегія передбачає засвоєння операцій планування, вибору мовно-мовленнєвих засобів, оформлення тексту, оцінку та контроль правильності свого мовлення і мовлення співрозмовника.

Німецькі тренінгові технології в навчанні мови є одними з найрозвиненіших у європейській системі вищої освіти [4]. Уміння здійснювати мовні мультиоперації є необхідним для успішного результату спілкування. До операцій, які відпрацьовуються, вводять, зокрема, здійснення посилянь, ремарок у тексті, записів на полях під час телефонної розмови, повторення інформації в різних мовленнєвих інтерпретаціях, розпитування кількох співрозмовників одночасно, переконання співрозмовника, представлення доказів та аргументів, цитування. Опрацювання текстів є важливою частиною навчальної діяльності, тому студентам пропонуються завдання пошуку інформації на сайтах іншими мовами, аудіювання тексту кількома мовами по черзі, побудова навчальних стратегій спільно з викладачем для розв'язання навчальних завдань (зокрема розроблення плану наукової роботи, формулювання заголовків до тем чи параграфів, написання тез презентації продукту тощо).

Суть програмованого навчання мови в німецьких стратегіях полягає у високому ступені структурованості навчального матеріалу, який чітко поділяється на блоки, програми, типи завдань, види текстово-комунікативної роботи. Переваги таких навчальних програм очевидні: студент має можливість самостійно оцінювати кожну операцію; до того ж, як свідчать соціологічні дослідження, студенти більше довіряють оцінці рівня знань за електронною програмою, ніж перевірці викладачем, що залежить від його кваліфікації, особистісних рис, суб'єктивної складової, психологічного тла ситуації, в якій опиняється студент під час оцінювання. Крім того, темп програмованого навчання обирається студентом індивідуально, перехід до наступного блоку відбувається після того, як засвоєно попередній матеріал, що в умовах групового аудиторного навчання не завжди можливе. Німецькі електронні лінгвістичні програми досить затратні, тож і вимоги до їхньої якості з боку ревізійних освітніх установ відповідно високі. Комп'ютерні програми дають змогу студенту брати віртуальну участь у веденні переговорів, укладанні угод та проведенні презентацій, проводити рекламні кампанії.

Підсумовуючи аналіз проблем у реформуванні української мовної освіти у вищій школі, наголосимо, що визнання проблеми значущості української мови як міжнародного засобу спілкування неодмінно стимулює пошук шляхів її розв'язання в стінах університету насамперед. Констатуємо, що проблема полягає у диспропорції між значущістю володіння українською мовою та її практичною користю як інструмента представлення досягнень нації, входження до міжнародного комунікативного кола. Національно-мовна ідентифікація є наслідком попиту на мовлення, потреби у володінні мовою, яка стимулюється стійким інтересом до культурних надбань нації, а штучний примус до мовлення завжди безсилий. Згадаємо, що штучна політика створення і популяризації загальнононорвезької мови на основі примусового (без потреби й без інтересу, але з досить серйозною підтримкою у ЗМІ) поєднання букмолу й новонорвезького лансмолу сумно зазнала поразки у середині минулого століття. Сподіваємося, що насправді вихід української мови за межі замкненого національного простору, створення потреби у її вивченні в Україні й за її межами, збудження інтересу світової спільноти до літературних творів, писаних українською, репрезентація найкращих зразків цієї мови у професійній діяльності майбутніх фахівців і мають бути метою нових лінгводидактичних технологій. Отже, створення перспективних інтегрованих гайд-курсів,

упровадження стадіального навчання українського фахового мовлення, апробування єдиних параметрів оцінювання рівня володіння мовою і пристосування курсу до дистанційної форми навчання та входження до міжкультурного мовного середовища наблизило б українську мовну освіту до комплексного розв'язанням визначеної проблеми.

Спробою реалізації цього завдання стали апробація інтенсивного гайд-курсу «Українська мова на засадах діяльнісних стратегій» (О. Любашенко, В. Назарук) в Університеті Варшава для студентів, які навчаються за спеціальністю «Українська мова і література». Курс представлено на наукових семінарах коледжу Альфреда Круппа (Німеччина), Державного міланського університету, Афінського університету імені Іоанніса Капод Істріаса; він охоплює методи мозкового штурму, дискусій, дидактичної гри, розрахований на студентів другого і третього року навчання. Це зумовлено потребою не лише сформувати у студента комунікативні компетенції, але й ознайомити його з методами і формами навчання як майбутнього викладача української мови, фахівця із сучасної педагогіки та прикладної лінгвістики. Діяльнісна методика, яка є безпосередньою основою гайд-курсу, ґрунтується на безпосередньому аналізі конкретних мовленнєвих ситуацій, в яких поєднуються прийоми індивідуального опрацювання граматичного матеріалу, та групове обговорення його застосування при текстотворенні. Це розширює можливості практичного застосування мови для потреб: побутової комунікації, фахового мовлення, доведення і спростування під час дискусії, виголошення наукових доповідей, підготовки до атестаційних контрольних тестів. Планування підготовки до розв'язання навчального завдання розвиває уміння лінгвістичного аналізу тексту та вибору словникового матеріалу, що є особливо важливим у діловій сфері мовної освіти.

Стратегічний підхід у побудові експериментального курсу реалізується або на базі реальних подій (під час прослуховування новин, перегляду кінофільмів англійською мовою), або у штучно сконструйованих навчальних ситуаціях. Останній метод знайомий українським студентам як створення діалогів на задану тему. На підготовчому етапі викладач зазвичай звертає увагу студентів на існування різних шляхів аналізу ситуації, на необхідність критики позиції опонента, на використання різних способів формулювання позицій, на необхідності обґрунтування і детального опису власної позиції, на толерантних підходах до думки співрозмовника. Це є набором тактик у застосуванні цього підходу.

Сьогодні у світі відбуваються соціально-культурні процеси, які заперечують усяку відокремленість, ізоляваність, обмеженість освітньої сфери. Найперше це стосується мовної освіти студентів університетів, які завжди були суб'єктами поширення, обміну, трансмісії нових видів інформації в суспільстві. Саме тому головним завданням української мовної освіти є входження у світовий освітній простір через модернізовані моделі навчання української мови. Щойно постане запит на українську мову як засіб отримання інформації про національні культурні надбання у міжнародному співтоваристві, одразу виникне новий контингент, для якого розроблення курсів української мови неодмінно включатиме всі поширені в Європі форми і методи навчання.

ЛІТЕРАТУРА

5. Корсак К. В. Світова вища освіта. Порівняння і визначення закордонних кваліфікацій і дипломів: Монографія / За заг. ред. Г. В. Щокіна / К. В. Корсак. – К.: МАУП – МКА. – 1997. – 208 с.
6. Суд над системой образования: стратегия на будущее / Под ред. У. Д. Джонсона. Пер. с англ. – М.: Педагогика, 1991. – 264 с.
7. Funk H. Deutsch als Fremdsprache – berufsbezogen lernen und studieren / H. Funk // Schneider G., Claluna M. Mehr Sprache – mehrsprachig – mit Deutsch – München, 2003. – S. 165–180.
8. Pratt J. Unification of Higher education in the United Kingdom / J. Pratt // Europ. J. of education. – Abingdon, 1992. – Vol. 27. – № 1–2.
9. Walker J. The Psychology of Learning: Principles and Processes / J. Walker. – Englewood Cliff, N.J.: Prentice Hall, 1996. – 437 p.